

Stinas

artiklar 4

INNEHÅLL

- 3 Presidenthus med
 färgnamn
- 4 Jams
- 5 Asiatiska Sibirien
- 6-7 Björnar
- 8-9 Alfabeten
- 10-11 Vatteninsekter
- 12-13 Papegoj fåglar
- 14-20 Apor
- 21 Europeiska kolonialmakter
 och världsspråk
- 22-23 Visste du att...?
- 24 Äta med pinnar
- 25 Fina latinska titlar
- 26-27 Kamelsläktet
- 28-29 Stora katter
- 30-31 Tangentbord
- 32-33 Korsallergi
- 34-35 Sveriges första dokusåpa

Presidenthus med färgnamn

USAs president bor och jobbar i White House, Vita Huset

Argentinas president jobbar i Casa Rosada, Rosa huset

Jams

Jams, yams eller brödrot är ett antal arter i släktet *Dioscorea* (familjen Dioscoreaceae) som är örtliknande perennklängväxter som odlas för sina stärkelserika rötter i Afrika, Asien, Latinamerika och Oceanien.

Sötpotatisen har länge kallats yams i delar av södra USA och Kanada, men den är inte en del av Dioscoreaceae-familjen.

Även om det är oklart varifrån ordet kom först är jams relaterat till portugisiskans inhame eller spanskans ñame som båda kommer från wolofs nyam som betyder att prova eller smaka. I vissa afrikanska språk kan det också betyda att äta, t. ex. yamyam och nyama i hausaspråket. Ett nigerianskt ord för jams är adamwanga som betyder Adamos mat. Adamo var en anmärkningsvärd hövding p.g.a. sin förmåga att äta stora mängder mat, och blev till och med bannlyst från en grannby för sin vägran att sluta äta.

Rötterna kan bli upp till 2,5 meter långa och väga upp till 70 kg. Skalet är ojämnt och svårt att skala, men mjukas upp efter uppvärmning. Färgen varierar från mörkbrun till ljusrosa. Den större delen av grönsaken är mjukare och kallas köttet. Det varierar i färg från vit eller gul till lila eller rosa hos mogna jamsfrukter.

Jamsfrukten är populär i Västafrika och Nya Guinea och odlades i Afrika och Asien runt år 8000 f.Kr.

Rötterna kan förvaras i upp till 6 månader utan att frysas in, varför de är mycket värda under regnperioden.

Jams gör afrikanska löpare starka.

Asiatiska Sibirien

75% av Sibirien ligger i Asien, dvs öster om Uralbergen. Men bara 33% av befolkningen bor där.

Här är några av de största eller andra städer:

Krasnojarsk (ryska Красноярск) är en industristad och Sibiriens tredje största stad. Den ligger vid Jenisejfloden och är en viktig järnvägsknut längs med Transsibiriska järnvägen. Folkmängden är drygt 1 miljon.

Tjeljabinsk (ryska: Челябинск) vid Uralbergen har cirka 1,2 miljoner *invånare. Från Tjeljabinsk kommer Anna Trebunskaya, proffsdansare i amerikanska versionen av Let's Dance.

Omsk (ryska: Омск) är en stad i västra Sibirien, på låglandet vid stranden till floden Irtysj.

Folkmängd cirka 1,2 miljoner.
Omsk är en betydande industristad.

Staden har också universitet sedan 1974 och en järnvägsknut vid Transsibiriska järnvägen vilket har en stor betydelse för staden och påverkat dess historia. Här slutar även Europaväg 30 (E30). Från Omsk kommer youtubern och programledaren Kristina "Keyyo" Petrushina.

Novosibirsk (ryska: Новосибирск; 1893-1925: Novonikolajevsk) är Rysslands tredje största stad med drygt 1,5 miljoner invånare.

Izjevsk har cirka 640 000 invånare. Staden ligger vid floden Izj. Omfattande vapenindustri och det var här som Michail Kalasjnikov konstruerade och tillverkade automatvapnet Ak-47. 2006 besökte Venezuelas president Hugo Chávez staden och tillkännagav en beställning av gevär. Från Izjevsk kommer Artem Chigvintsev, proffsdansare i brittiska och amerikanska versionen av Let's Dance.

Björnar

”Urbjörnen” är troligen en liten köttätare som kallas Ursavus.

Det finns 8 björnarter i världen: pandan i Kina; glasögonbjörnen i Sydamerika; kragbjörnen, malajbjörnen och läppbjörnen i Asien; isbjörnen i Arktis (Nordpolen); svartbjörnen i Nordamerika; och brunbjörnen i Europa, Nordasien, Japan och Nordamerika.

Familjen Björnar (Ursidae) delades tidigt upp i Pandabjörnar (Jättepanda), Kortnäsbjörnar (Glasögonbjörn) och Björndjur (Brunbjörn, Isbjörn, Kragbjörn, Svartbjörn, Malajbjörn och Läppbjörn).

Brunbjörn och Isbjörn är närmare släkt med varandra än med övriga arter bland Björndjuren.

Här är några exempel på hur de olika arterna har anpassat sig till olika livsvillkor. Isbjörnen har isolerande päls, bra förmåga att lagra underhudsfett, vit päls som fungerar som kamouflage, fötter (ramarna) med vårtor och hår för bättre fäste på isen, stora tänder så den kan äta kött och den sparar energi genom att sova sig igenom vintern.

Brunbjörnen har isolerande päls, bra förmåga att lagra underhudsfett, är allätare, har delvis hår under fötterna, kan spara energi genom att sova sig igenom vintern och kan leva i både varm och kall miljö.

Svartbjörnen har kraftiga och böjbara klor som är bra för klättring, är allätare och kan leva i varma och kalla länder.

Malajbjörnen har o-formiga ben och nakna sulor – den klättrar mycket och lever delvis i träd. Den har långt utsträckbar tunga och långa krokiga klor för att kunna äta och öppna vildbibon och termitbon.

Kragbjörnen är främst växtätare och anpassar maten efter säsong. Den har extremt starka framben, så den kan klättra mycket bra trots sin storlek.

Glasögonbjörnen har långa vassa klor för att klättra och riva växter. Den äter lite vad som helst, lever i träd och har korta, kraftiga ben för att kunna gå genom tät vegetation i djungeln.

Pandan har både genetiska och utseendemässiga likheter med de andra björnarna. Några olikheter är att pandan har 42 kromosomer, medan de flesta andra björnar har 74. Pandan har ett stort huvud, är främst växtätare, har päls och tänder som mer liknar kattbjörnarnas (röda pandornas), sover inte på vintern, låter mer som får/getter än som björnar och har 6 fingrar (ett sesamben som är som en extra tumme). Pandan är en bambuätare och har därför stort huvud med väl utvecklad käkmuskulatur, kraftiga breda tuggtänder och ett sesamben som fungerar som ett sjätte finger när de äter bambu. Pandan äter i 12-14 timmar per dag.

Läppbjörnen har flera egenskaper som är anpassningar till artens diet, som bl. a. består av termiter, larver, ägg, insekter, honung och växter. Lång, smal, utsträckbar tunga och långa böjda klor för att kunna äta och öppna termitbon, rörlig nos med stängbara näsborrar (hindrar syra från insekter från att komma in i nosen), ganska små tänder och hängande öron.

KÄLLA: De 5stora.com

Alfabeten

Det grekiska alfabetet

Det grekiska alfabetet är ursprunget till de latinska och kyrilliska alfabetena

α alfa a
β vita v
γ gama g
δ delta d
ε epsilon e
ζ zita z
η ita i
θ thita th
ι iota i
κ kapa k
λ lamda l
μ mi m
ν ni n
ξ xi x
ο omikron o
π pi p
ρ ro r
σ sigma s
τ taf t
υ ipsilon i
φ fi f
χ chi ch
ψ psi ps
ω omega o

Det latinska alfabetet

Det latinska alfabetet är det jag skriver den här texten med. Det är ursprungligen anpassat för latinet men har spridits till många andra språk och har blivit det vanligaste alfabetet i världen. Det används framförallt i västvärlden, där många indoeuropeiska språk finns och i länder som har varit

västerländska kolonier. Det används även i vissa språk som har andra skriftspråk, som t.ex. japanska, där kallat rōmaji, och kinesiska, där det används i pinyin. Det latinska alfabetets namn på latin är abecedarium Latinum eller alphabetum Latinum.

I germanska språk finns v-ljud som saknas i det klassiska latinet. På 600-talet, när anglosaxarna övergick från runor till latinsk skrift behöll man runan þ wynn för detta ljud.

Senare övergick man till att skriva VV, vilket under medeltiden blev W. Att man i vissa språk kallar W för dubbelt V (svenska, franska) medan i andra kallar den dubbelt U (engelska) visar att man vid denna tid inte skiljde mellan V och U. Den raka formen V användes i början av ord, medan den runda formen U användes i mitten eller slutet, oberoende av uttalet.

Den tidigaste kända uppdelningen i två olika bokstäver kommer från gotiskt alfabet från 1386 där V kommer före U. Under 1500-talet kom V att representera ett konsonantljud och U ett vokalljud, precis som det gör idag.

Formerna J och I användes i början respektive slutet av ord oberoende av uttalet, men på 500-talet kom J att representera konsonantljudet och I vokalljudet.

Så kom det moderna latinska alfabetet att bestå av 26 bokstäver:

Versaler ("stora bokstäver")

A B C D E F G H I J K L M N O
P Q R S T U V W X Y Z

Gemener ("små bokstäver")

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u
v w x y z

Det kyrilliska alfabetet

A a A

Б б Be

В в Ve

Г г Ge

Ґ ґ Ge

Д д De

Ђ ј Dje

Ѓ ґ Gje

E e Je

Ё ё Jo

Є є Ukrainskt je

Det kyrilliska alfabetet är en grupp av alfabet som används för att skriva 8 slaviska språk (ryska, vitryska, bulgariska, makedonska, serbiska, bosniska, ukrainska och montenegriska) och flera icke-slaviska språk främst i f d Sovjetunionen (bl. a. kazakiska, uzbekiska, kirgiziska, mongoliska, tadjikiska, turkmeniska, tjetjenska och kildinsamiska). Alfabetet har tidigare använts för fler språk, där man bytt alfabet, t. ex. rumänska (fram till 1860), azerbajdzjanska och moldaviska. Likt det latinska alfabetet har de flesta av språken några egna bokstäver som inte finns i andra språk.

Alfabetet har officiell status i många organisationer. När Bulgarien blev EU-medlem 1 januari 2007 blev

kyrilliska det tredje officiella alfabetet i EU efter de latinska och grekiska. Bulgariska är det enda EU-språk som skrivs med kyrilliska bokstäver.

Det kyrilliska alfabetet, anpassat för att överensstämna med de slaviska språkens ljudsystem är baserat på det glagolitiska alfabetet som skapades i Thessaloniki på 800-talet. Det har spritts via den ortodoxa kyrkan, och används i länder där denna religion dominerar.

Alfabetet är uppkallat efter de två bysantinska bröderna och missionärerna kallade "slavernas apostlar", Kyrillos (827–869) och Methodios (826–885) som har utformat det första kyrkslaviska (även kallat fornkyrkoslaviska) skriftspråket. Traditionen hävdar att alfabetet skapades av deras lärjunge Klemens av Ohrid.

En gravinskrift från år 943 är det äldsta kända exemplet på text som använder det kyrilliska alfabetet.

Paul Cubberly antar att medan Kyrillos kodifierade och utvidgade glagolitiska, var det hans studenter vid den litterära skolan i Preslav i det första bulgariska riket som utvecklade kyrilliska från grekiska under 890-talet, som ett mer passande manus för kyrkoböckerna.

Senare spred sig alfabetet bland de andra slaviska folken: ryssar, serber, liksom bland valakerna och moldaverna.

Skräddare

Skräddare (Gerridae) är en familj av vattenlevande insekter som lever på vattenytan i olika sorters vattendrag, från små pölar och bäckar till stora sjöar och hav. Detta kan de göra på grund av att det andra och tredje benparet är förlängda och har vattenavstötande hår.

På så vis bärs insekterna av vattnets ytspänning. De rör sig med det andra benparet och styr med det tredje. Genom vibrationen som uppstår på vattenytan när en insekt ramlar ner eller rör sig kan de upptäcka byten. Det första benparet som är kortare än de andra används för att hålla fast bytet medan skräddaren använder sin sugsnabel (del av munnen) för att suga ut innanmätet av bytesdjuret.

Fullvuxna individer i kyligare klimat övervintrar i olika sorters markmiljöer, t. ex. mossor. De vaknar på våren för att para sig när förhållandena är gynnsamma. Denna övervintrande generation dör sedan kort efter reproduktion medan en eller flera sommar-

generationer kläcks och lever vidare. När hösten kommer, då temperaturen sjunker och dagarna blir kortare förbereder sig skräddarna inför övervintring genom att lagra fett.

Det finns 53 arter, varav 10 i Sverige. De flesta skräddare lever i stillastående sötvatten, men vissa återfinns i svagt rinnande vatten. Undantaget är de sk havslöparna (släktet *Halobates*), som lever på havsytan och har setts hundratals mil från land. I Sverige hittar man de olika skräddararterna på olika men ofta överlappande boplatser. Strömskräddare föredrar strömmande vatten medan dess närmsta släkting brun sammetskräddare främst hittas i små tillfälliga vattendrag såsom vattenfyllda diken. *Gerris lacustris* är en av de vanligaste arterna i Sverige och kan påträffas i t.ex. strömmande åar eller tillfälliga pölar.

Vissa skräddararter kan utveckla vingar som möjliggör spridning över långa distanser. Bland vuxna individer av samma art kan både kortvingade och långvingade exemplar förekomma.

Buksimmare

En familj insekter bland vattenskinnbaggarna.

Familjen innehåller cirka 500 kända arter världen över. I Europa finns 81 arter och i Sverige finns 33 stycken.

Buksimmare hittas ofta i vattensamlingar med lugnt vatten, som dammar, men de kan även leva i långsamt rinnande vatten, som åar. De allra flesta arterna är växtätare som lever på olika vattenväxter och alger.

Ryggsimmare

En familj insekter bland vattenskinnbaggarna.

Bakbenen är betydligt längre än mellanbenen. De lever i sötvatten och är rovdjur. De dödar bytet med ett giftigt stick. De kan även ge smärtsamma stick på människor.

I motsats till buksimmare, så simmar ryggsimmarna på rygg, d v s med buken uppåt. Familjen omfattar cirka 170 arter som är mellan 13-18 millimeter långa.

Albatrossen är världens största flygande fågel (struts är den största fågeln, men den flyger ju inte). Finns från Antarktis (Sydpolen) till Australien, Sydafrika och Sydamerika.

Papegojfåglar

Ara (ofta kallad papegoja)

Ara är ett släkte av stora papegojfåglar som hör till familjen västpapegojor.

Aror används ibland även som ett vidare begrepp där andra släkten inom familjen papegojor ingår, t. ex. blåaror.

Alla aror hör hemma i Syd- och Mellanamerika.

Släktet aror är skarpt färgade. Ofta är det svårt att se könsskillnad, men hannarna har ofta ett lite längre, mer horisontellt långsmalt avlångt huvud och honorna ett lite kortare, rundare huvud. Aror är ganska skrikiga.

Douglas var en röd ara som medverkade i Pippi Långstrumpfilmen Pippi Långstrump på de sju haven, som Rosalinda.

Undulat

Undulat är en liten papegoja och enda art i sitt australiska släkte. Social och uppträder främst i mindre men ibland i mycket stora flockar.

15–22 centimeter. Stjärten har mycket långa mittpennor. Buken är grön och ovansidan gul och grön med svartgul vågig ring. Alla andra färgkombinationer är framavlade av människan.

Könen går att urskilja på vaxhuden alldeles ovanför näbben, hanar har blå eller lilarosa, honor beige, vit eller ljusblå. Under häckningsperioden blir honans vaxhud brun. Ungar har inte utvecklat färgskillnaden på vaxhuden och könsidentifiering kan vara svårt.

Undulaten blir minst 10 år gammal, vissa har blivit över 20.

Arten hör ursprungligen hemma i Australiens inre grässlätter och öken.

Förvildade tamundulater har setts sedan 1940-talet i Saint Petersburg i Florida, men antalet har minskat sedan 1980-talet.

Namnet kommer av vattringen på vingarna, ett ondulerat mönster, d v s ”format som vågor”.

Undulater som burfåglar

Undulaten har länge varit en populär burfågel, bl. a. p.g.a. sin färgstarka fjäderdräkt och möjligheten att avla fram olika färgvarianter. Den första sådana var en helt gul undulat utan vattring eller ränder, sedan kom den ljusblå med svartvit vattring.

Numera finns alla möjliga färg- och mönsterkombinationer, fler och fler dyker upp då olikfärgade parar sig med varandra.

Kakadua

Kakaduer indelas i 4 underfamiljer, 6–8 släkten och ett 20-tal arter. De finns i vilt tillstånd endast i och runt runt Australien.

De har mycket gemensamt med andra papegojfåglar, som den böjda näbben och foten med 2 tår framåt och 2 bakåt.

Kakaduorna skiljer sig från andra papegojor genom sin uppräta fjäderkam på huvudet och de saknar en specifik textur på fjädrarna och grönt-blått i fjäderdräkten. På ländryggen finns det fläckar med puder-dun som sitter i par.

Andra typiska drag som dräktfärg, kroppsstorlek och ving- och näbbform har utvecklats.

Kakaduer är större än de flesta äkta papegojor (ett undantag är hyacintaran).

Kakaduorna har fjädrar som kan täcka näbbens sidor. Fåglarna finns i rosa, svart, orange, vit och grått m.fl. Tofsarna är oftast vita eller gula.

Kakaduer skiljer sig något från övriga papegojor genom att inte vara utpräglade vegetarianer som äter frukter och frön, de äter även insekter och -larver. Långnäbbad kakadua äter även rötter och växtdelar.

Liksom andra papegojor kan kakaduer bli mycket gamla. En Större gultofs-kakadua på ett zoo i London blev 82 år gammal.

Kakaduer som husdjur

Kakaduer är krävande att ha som husdjur. De är väldigt smarta och kan vara duktiga på att rymma. Men att de är smarta gör dem också till oerhört charmiga husdjur och de kan lära sig att göra roliga tricks och härma bl. a. mänskligt tal. En tam kakadua som trivs med sin ägare blir kelig och lojal och en ständig källa till glädje och många skratt.

Apor

Människoartade apor är en överfamilj primater inom ordningen smalnäsor. I denna överfamilj ingår familjerna:

Hominider/människoapor (Hominidae):

Människor (Homo) har bara en nu levande art, människan/den moderna människan (Homo sapiens).

Det äldsta fossilet av släktet Homo är en 2,8 miljoner år gammal underkäke som presenterades i forskning 2015. Platsen var i ett öppet landskap med gräs, buskar och lite skog, n en sjö med flodhästar, krokodiler och fisk. Fyndet gjordes i samma del av Etiopien som det 3,2 miljoner år gamla fyndet Lucy upptäcktes, vilket ger stöd för hypotesen att släktet Homo kan ha utvecklats från samma art och släkte som Lucy tillhörde. Släktet Homo hade större hjärna och är längre. De äldsta stenverktyg som har hittats är från ungefär samma tid, för cirka 2,6 miljoner år sedan i Etiopien.

Schimpanse och bonobo

Två arter som är människans närmaste nu levande släktingar. Schimpans och bonobo, dvärgschimpans.

Släktets namn härstammar från den grekiska guden Pan. De finns i västra och centrala Afrika, främst i tropiska skogar i lågländet och i bergsskogar och savanner med större trädansamlingar.

Båda arterna är hotade p.g.a. jakt och skogsavverkningar.

Släktskap till människan

Människans och schimpansernas arvs massa skiljer sig till ca 1,3% och mellan de två schimpansarterna 0,4%. Bonobons har dock vissa gemensamma delar som är mer lika människans än schimpansen har.

Jämförelse

Bonobon och schimpansen hade en gemensam förfader för cirka 1-2 miljoner år sedan (enligt en studie för 1,3 miljoner år sedan). Troligen har bonobon knappt ändrat sig alls under denna tid utan stannat kvar i Afrikas regnskog utan att förändra sitt levnadssätt. Trots de yttre likheterna skiljer sig bonobon på flera sätt från schimpansen:

Bonoboerna sover tillsammans medan schimpansen helst försöker hitta en egen sovplats

Vid fara flyr bonoboerna åt samma håll, en grupp schimpanser försvinner i olika riktningar.

Bonobohannarna är närmare släkt med varandra än flockarnas honor.

Trots det skapar de sällan djupare sociala band.

Hos schimpanser är det tvärtom.

Bonoboer kan även vara med andra grupper till skillnad från schimpanser.

De aggressiva hanarna, de förtryckta honorna och krigstågen mot andra grupper som finns hos schimpanserna finns inte alls hos bonoboerna.

Hot och status

Det totala antalet individer har uppskattats till under 29 000. Bonobon jagas i stora delar av utbredningsområdet för köttets skull. I mindre områden finns ett tabu mot jakten. Det förekommer även illegal jakt i nationalparker. Skogsavverkningar för jordbruksmark och svedjebruk utgör ytterligare hot.

Antalet uppskattas ha halverats mellan 1970 och 2045 (tre generationer) och arten listas som starkt hotad.

Gorilla

Ett släkte marklevande växtätande primater i Afrika. De är den största arten primater, med lika lång kropp som en människa men med bredare axlar och betydligt tyngre.

Människans närmast levande släkting efter schimpanserna. I slutet av 1800-talet började man dela upp gorillan i två arter, de som levde i det låglänta Västafrika, dels de som levde i det bergiga Östafrika. Man kallade dem för västliga respektive östliga gorillor. Genetiska studier har visat att uppdelningen i två arter är korrekt. De två grupperna är indelade i 2 underarter var. För 100 år sedan var gorillan spridd över den del av Väst-afrika som ekvatorn går igenom skogsområden i Kamerun, Gabon, Kongo-Brazzaville och Kongo-Kinshasa. Österut fanns den ända till gränsområdet mot Tanzania.

”Bergsgorillan”, *G b beringei*, lever idag i Virungabergen mellan Rwanda och Uganda. Det finns endast 750 levande bergsgorillor så den anses utrotningshotad. För gorillorna i östra delen av Kongo-Kinshasa är situationen inte lika kritisk.

Däremot är den västliga gorillan, som främst lever i Gabon och Kamerun, akut utrotningshotad, eftersom den snabbt minskar i antal p.g.a. bl. a. ebolafeber.

Utseende

Den fullvuxne hannen blir cirka 1,65-1,80 meter lång och väger 135-180 kilo. Gorillor i fångenskap blir dock ofta mycket tyngre, eftersom de inte får så mycket motion.

Axelbredden är 95 centimeter. Honan är ungefär hälften så stor som hannen. Tänderna är kraftigt utvecklade och hannens hörntänder bildar starka betar. Tuggmuskeln sträcker sig långt upp på huvudet och har hos gamla hannar bildat en stor utgående panna. Käkpartiet är som hos andra apor starkt framåtskjutande jämfört med hos människan; dock syns det inte på ungen, utan först på äldre individer, därför liknar ungens huvud mera människans.

Näsan är platt med vida näsborrar och öronen är små. Ansiktet och öronen är liksom händernas och fötternas undersida nakna och av skiffersvart färg, övriga delar av kroppen är täckta av en mer eller mindre tät, något stripig päls, gråaktig med rödbrun inblandning.

Armarna är i förhållande till benen kraftigt utvecklade. Händerna och fötterna är stora. Såväl tummen som stortån är förenade med hudveck; båda kan sättas mot fotsulan respektive handflatan. När gorillan går på alla 4, stöder den på hela fotsulan, men på den knutna handens knogar, som därför har hårda valkar.

Dock går den lätt på bakbenen. Gorillorna är främst växtätare och äter frukt, löv och växtskott. Även lite insekter. Kringströvande. Den finns en och en och i mindre sällskap under ledning av någon gammal hane som vakar över gruppen. För natten gör gorillorna ett bo av trädgrenar, i vilket honan och ungarna vilar, medan den gamle hannen sover sittande på marken vid trädets fot. Ibland finns i

gruppen flera fullvuxna individer såväl hanar som honor, i andra fall är den gamle åtföljd endast av en hona med ungar.

Man vet inte om gorillan, utan att vara retad eller sårad, anfäller människor. I regel tycks den gå ur vägen.

Namn

Gorilla är ursprungligen ett afrikanskt ord för en människoliknande varelse.

Vetenskaplig upptäckt

För västvärlden blev släktet känt 1846 och beskrevs vetenskapligt 1853.

Gorillorna blir cirka 30-50 år gamla.

Orangutang

Finns i Malaysia och Indonesien.

De har långa armar och rödaktigt, ibland brunaktigt, hår.

Namnet kommer ifrån det malajiska och indonesiska uttrycket Orang Hutan som betyder skogsperson.

Orangutanger lever nästan hela livet i träden i regnskogarna på de indonesiska öarna Borneo och Sumatra.

Världsdelens enda människoapa.

Använder verktyg för att öppna frukterna de äter.

Systematik

Orangutangerna är ett släkte, *Pongo*. Idag delas släktet oftast upp i tre arter, som trots uppenbara genetiska skillnader, ser relativt lika ut.

De största anatomiska skillnaderna märks hos de stora hanarna.

De tre arterna är:

Borneorangutang (*Pongo pygmaeus*) – finns på Borneo

Sumatraagutang (*Pongo abelii*) – finns på norra Sumatra

Tapanuliorangutang (*Pongo tapanuliensis*) – finns i en viss region på Sumatra.

Släktets vetenskapliga namn *Pongo*, för stora apor från Angola användes länge för alla stora människoapor.

Utseende

Orangutangerna blir vanligen 125-155 centimeter långa (huvud och bål), vissa stora hanar blir 180 centimeter - som en normalvuxen.

Sittande är de cirka 70-90 cm höga. Med en genomsnittlig vikt på 50-90 kilo är hanar tydligt större än honor, på 30-50 kilo. I fångenskap blir de ännu tyngre. Då väger honor cirka 65 kilo och hanar cirka 145 kilo.

Hanar har vägt 200 kg.

Orangutangernas tovigiga päls är rödaktig till rödbrun. De har ganska

korta bakben men armarna är långa. När de sträcks ut åt sidorna kan avståndet mellan fingertopparna vara 225 cm.

Vid kinderna finns svullnader som är tydligast hos hanar.

Hos Sumatraagutang är dessa ofta täckta av fina vita hår.

De lever i skogar i låglandet och i bergstrakter upp till 1500 m ö h.

De klättrar främst i växtligheten och är aktiva på dagen. På kvällen bygger de ett slags sovplats av grenar, kvistar och blad. Ibland används platsen flera nätter. Orangutanger sågs skydda sig för regnet med hjälp av stora blad eller av kvistar med mycket löv.

De använde även pinnar för att gräva i marken, i strider och för andra ändamål. Däremot är de inte lika skickliga att använda redskap som bonobo och schimpanser är.

Bitstyrkan är starkare än ett lejons.

Orangutanger klättrar med både armar och ben i träd eller svänger sig framåt med armarna. I de sällsynta fall när de kommer ner till marken går de på fyra ben. I motsats till schimpanser och gorillor går de inte på knogarna.

De äter främst frukter, särskilt fikon, andra växtdelar, insekter, fågelägg m.m. Ibland jord för att få mineraler.

De lever antingen ensamma eller i små flockar. Det senare gäller främst för honor.

Under 1970-talet registrerades 13-15 olika kommunikationsläten.

Det sociala bandet stärks dessutom med ömsesidig pälsvård. Ungen väger vid födelsen 1,5–2 kg och håller sig fast i moderns päls vid buken.

Äldre ungar rider vanligen på moderns rygg.

Självständiga hanar vandrar till andra regioner längre bort från moderns revir.

I fångenskap kan orangutanger bli över 50 år gamla.

Hot och status

Alla tre orangutangarterna är utrottningshotade. Från miljoner på Borneo och Sumatra återstår idag cirka 50 000 vilda.

King Louie i Djungelboken är en orangutang.

Gibboner

De väger 5–12 kilo och är cirka 45–90 cm långa. Gibboner är anpassade för ett liv i träden, med långa armar och ben och även i övrigt uppbyggnad som gör det möjligt att förflytta sig mycket snabbt genom att svinga sig fram, upp till ca 55 km/h, och göra långa hopp, upp till 8 m. De är dock inte helt trädbundna, utan kan också gå upprätt.

De äter främst frukter, men även löv och insekter.

Gibboner finns i Sydostasien (Brunei, Myanmar/Burma, Filippinerna, Indonesien, Kambodja, Laos, Malaysia, Singapore, Thailand, Vietnam, Östtimor).

Gibboner är smidiga, lever i regnskogarnas träd och har ovanligt långa armar. Fingrarna når till marken även när djuret står helt upprätt. För att komma framgenom skogen från träd till träd hänger den i armarna, sätter kroppen i svängning och släpper taget för att flyga fram till nästa gren.

När den någon gång ska röra sig på marken kan den gå upprätt, stödjande på hela fotsulan, utan att använda armarna. Armarna växer sig långa först efter födseln.

Gibboner väger 5–12 kg. De har likadan tanduppsättning som människor och människoapor, med tandformeln 2-1-2-3 (1 är överkåkens högra halva, 2 är överkåkens vänstra halva, 3 är underkåkens vänstra halva, 4 är underkåkens högra halva). Sen lägger man till siffran för den tand det är frågan om, räknat från framtanden och bakåt.

Levnadssätt

Gibboner lever i parförhållanden som varar i flera år. En familjegrupp består av två vuxna och 1–3 ännu inte vuxna ungar.

Familjegruppen har ett eget territorium om 20–40 hektar, som bevakas och försvaras mot andra grupper. Gibboner är så territoriellt beroende att de sällan flyttar även vid stora störningar, vilket gör dem extra känsliga för boplatstörstöring.

Den nyfödda ungen väger, beroende på släkte, 400–550 gram.

I djurparker kan gibboner bli upp till 48 år gamla, medan livslängden i det fria uppskattas till 25–35 år.

Gibboner ”sjunger”, troligen för att markera sitt territorium och/eller ett sätt att bekräfta samhörigheten i familjegruppen. Honan och hanen kan tillsammans ägna sig åt ”duetter”, där de omväxlande sjunger korta sekvenser eller enstaka toner.

Speciellt honorna har en speciell sekvens, ”the great-call”, som återkommer i stort sett oförändrad. En sådan duett kan vara ½–30 minuter, och innehålla 1–5 ”great-calls”.

Gibboner bildar systergruppen till familjen Hominidae, människoapor.

Vanlig lejonamarin

Vanlig lejonamarin/vanlig lejonapa/röd lejonapa/lejonapa tillhör familjen kloapar (Callitrichidae).

Finns i låglandsskogar (under 300 m.ö.h.) vid atlantkusten i delstaten Rio de Janeiro i Brasilien. Från början i de flesta av delstatens låglänta kustområden.

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia

På 1970-talet var det uppskattade antalet 200-600. Den aktuella uppskattningen är drygt 1000 individer i naturen. Om arten skulle använda hela den tillgängliga livsmiljön, skulle antalet vara ca 2000. Den räknas som starkt utrotningshotad.

Låglandsskogarna den lever i har en årsnederbörd på 1500 millimeter. Enligt forskning kan de även klara sig i torrare skogar, om deras krav på föda och boplatser förverkligas. De äter frukter, blommor, nektar, grodor, sniglar, ödlor, spindlar, insekter.

Lever i familjegrupper på cirka 4-8 medlemmar. Familjernas revir är på 45-150 hektar.

Nyfödda ungar är cirka 1 decimeter långa (huvud och bål) med en 12-14 centimeter lång svans och väger 52-74,5 gram. De har redan päls och öppna ögon.

Ungarna klamrar sig fast i moderns päls under 2-3 veckor. Sedan börjar de ge sig ut på egna små äventyr. Efter cirka 2 månader har de full rörelseförmåga. Efter cirka 3 månader slutar de äta modersmjölk.

Vanliga lejonamariner i fångenskap (på zoo) lever 10-15 år.

Europeiska kolonialmakter och världsspråk

Kolonisation är när en stat tränger sig på ett område utanför sitt eget land. För att erövra, kontrollera och utnyttja.

Europa hade många kolonialmakter och därför är europeiska språk spridda över stora delar av världen. Som första- eller andraspråk.

Här är de 5 största:

Engelska talas av 1,35 miljarder. Det är officiellt i 67 länder.

Men första i Storbritannien, USA, Kanada, Australien, Nya Zeeland. Även för många stora internationella organisationer. 55% av internet är på engelska och det är världens mest studerade språk. Fördelarna med att kunna engelska är oändliga!

Spanska talas av 534 miljoner. Av de som har spanska som förstaspråk bor 90% i Syd- och Nordamerika. Officiellt språk i Argentina, Bolivia, Chile, Colombia, Costa Rica, Dominikanska republiken, Ecuador, Ekvatorialguinea, El Salvador, Guatemala, Honduras, Kuba, Mexiko, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Puerto Rico, Spanien, Uruguay, Venezuela. 22 länder på 4 kontinenter (Europa, Nordamerika, Sydamerika, Afrika) har spanska som eller ett av de officiella språken.

Den första moderna romanen och den näst mest översatta boken efter Bibeln skrevs på spanska. Don Quijote av Miguel de Cervantes. Det är världens näst mest studerade språk, efter engelska.

Franska talas av 280 miljoner över olika delar av världen. Frankrike och delar av Kanada: 2006 talade strax över 6,6 miljoner kanadensare franska hemma. 91,2% i Québec. I övrigt har provinserna New Brunswick (3,5%) och Ontario (4,4%, främst i öst och nordöst och i Toronto) störst andel. Afrikanska Senegal, Madagaskar, Marocko, Algeriet, Tunisien.

Portugisiska beräknas talas av 203 miljoner. De bor i Portugal (cirka 10,3 miljoner) samt i Brasilien, Angola, Kap Verde, Östtimor, Guinea Bissau, Macao (Kina), Moçambique, Ekvatorialguinea, São Tomé och Príncipe, Indiens minsta delstat Goa m.fl.

Tyska talas av 132 miljoner i Central-europa, Nordeuropa, Sydvästafrika. Det är officiellt språk i Tyskland, Österrike, Schweiz, Liechtenstein, Belgien (Eupen), Luxemburg, Namibia, Ungern, Italien (Sydtyrolen). Det finns minst 14 andra länder med stora tysktalande minoriteter. Det är ett affärsspråk och man kan arbeta var som helst i världen. Det är också det näst mest talade språket inom vetenskaplig forskning. EU:s mest talade språk efter Storbritanniens utträde.

KÄLLA: so-rummet.se, Wikipedia, illvet.se, tripplo.com, lu.se

Visste du att...?

Alla solrosor vänder sig mot solen

Föremål ser ut att ha olika färger beroende på hur de reflekterar det vita ljuset. När vitt ljus träffar en yta absorberas vissa färger (dras in i föremålet) och andra reflekteras (studsar ut). Det är de sistnämnda vi ser.

Äpplen och päron är liksom jordgubben skenfrukter. Det är kärnhuset respektive fröna som är frukten.

Före 1800-talet fanns förutom barnmorskor inga sjuksköterskor. Kvinnorna brukade ta hand om sina sjuka släktingar. Florence Nightingale (1820-1910) inrättade den första sjuksköterskeskolan i London för att förbättra förhållandena. Hon var redan känd för sitt outtröttliga arbete med att ta hand om sårade soldater.

I svagt ljus är kattens pupiller helt öppna för att släppa in mycket ljus. Ett spegelliknande skikt inne i ögat reflekterar ljuset, vilket gör att kattens ögon lyser i mörkret.

Världens saltaste vatten, Döda havet, är även det lägst liggande vattnet på jorden, ytan ligger 392 meter under Medelhavets yta. Jordanfloden rinner ut i denna heta, öde sjö. Vattnet är så salt för att Döda havet inte har något utlopp. Vattnet avdunstar i solhettan, men allt saltet blir kvar.

Danmarks öar

Halvön Jylland (städerna Aalborg (2), Esbjerg (6), Vejle (9), Fredericia (14), Viborg (15))

Själland med städerna Köpenhamn (1), Roskilde (10), Helsingör (17))

Amager med städerna Köpenhamn (1), Dragør

Fyn med städerna Odense (3))

Lolland med Nakskov (1), Maribo (2), Rødby (4))

Als med Sønderborg (24))

Falster med Nyköbing

Bornholm med Rønne

Atmosfären reflekterar mest blått ljus, därför ser himlen blå ut. Solen ser gul ut eftersom ljusets alla färger utom blått når jordens yta utan att reflekteras.

KÄLLA: Vår värld

Djungel

En djungel, från bl. a. sanskrit (jangala = skog) och hindi (jangal = ödemark); är tät tropisk skog, vanliga vid ekvatorn och i tropiska klimatzoner. Fram till 1970-talet användes ordet ofta för det som i dag oftast kallas tropiska regnskogar. Jag förknippar ordet djungel med Djungelboken, som utspelar sig i en skog i Indien; en plats som nämns flera gånger är "Seonee" (Seoni), i den centrala delstaten Madhya Pradesh.

Ett öga kan se väldigt olika ut. Dels beroende på vad för slags varelse det sitter på – en del har till och mer upp till 8 ögon. En del är gula, några av dem med avlång pupill, en del är bara svarta. På en del kan färgerna vara olika. Synen hos olika slags var-
elser varierar också mycket.

Permobil

Permobil är en tillverkare av elektriska rullstolar, grundat 1963 av Per Uddén. Bolaget är en av världens största leverantörer av elektriska rullstolar. Huvudkontoret ligger i Timrå. I Sverige är varumärket så dominerande att permobil blivit ett varumärkesord synonymt med elektriska rullstolar av scootertyp, trots att Permobilens verksamhet är mer inriktad mot elrullstolar som inte är av skotertyp. Permobilens namngavs av Per Uddéns hustru, Anna-Britt Uddén.

Äta med pinnar

Ta upp den första pinnen och placera den mellan där pekfingeret och tummen möts. Den här ska vara stilla. Spänn handen för ett fast grepp. Ha den breda änden av pinnen där tummen och pekfingeret möts.

Vila den smala änden mellan basen av tummen och sidan av pekfingeret. Den ska vara praktiskt taget orörlig. Det är ungefär som när du håller en penna, men lite lägre.

Vissa kan föredra att ha pinnen på sidan av ringfingeret och hålla den på plats med spetsen av fingeret. Det här frigör mellanfingeret för att hålla den andra pinnen säkrare och ger mer kontroll åt den. Det är ett mer formellt sätt.

Greppa den andra pinnen med pekfingeret och tummen. Det är den pinne som rör sig. Placera tummen över sidan av den andra pinnen, så den vilar ovanför den första.

Justera ditt grepp för en bekvämare position. Kontrollera att pinnarnas smala spetsar är jämna med varandra för att hjälpa dem att undvika att korsas eller att inte kunna ”nypa” maten.

För att få dem jämna kan du slå bakändarna mot bordet. Ojämna pinnar kommer att vara väldigt svåra att använda.

Öva på att öppna och stänga pinnarna. Kontrollera att pinnarnas breda ändar inte bildar ett "X" eftersom det kommer göra det svårt att få upp mat. Bara toppen ska röra sig.

Om det hjälper, flytta handen upp och ner längs pinnarna, men behåll samma position medan du experimenterar med greppnivåer. En del tycker de är lättare att manövrera närmare basen, andra längre upp.

KÄLLA: www.wikihow.com

Fina latinska titlar

Ordet doktor har sitt ursprung från latinets ord för lärare (enligt Google översätt är det Magister).

I engelsktalande länder har en legitimerad läkare (med avslutad grundutbildning) titeln MD – Medicinae Doktor – Doktor i medicin.

En kiropraktors titel är DC – Doktor Chiropractica – Doktor i kiropraktik.

En lärare är ped. mag. = pedagogie magister

Har man avslutat en högre universitetsutbildning som inte är lika specifik kan man vara t. ex.

Pol. mag. = politices magister = politisk magister, främst ämnena nationalekonomi eller statsvetenskap, samt på vissa platser även i statistik, kulturgeografi, freds- och konfliktkunskap eller rättsvetenskap.

Fil. mag. = filosofie magister, med huvudämne från humanistisk, matematisk–naturvetenskaplig eller samhällsvetenskaplig fakultet.

KÄLLA: Youtube

Kamelsläktet

Kamel

Kameler har två pucklar och lever främst i Asien.

180-230 cm (axelhöjd), 300-1000 kg

Vad finns i pucklarna?

Pucklarna används inte för att lagra vatten, som folk ofta tror. De är djurens fettreserv.

Mycket vatten på kort tid

När kameler inte har druckit på länge, dricker de väldigt mycket väldigt fort. De sparar lite av det i magen. Om de inte skulle kunna göra det, skulle de drabbas av "vattenförgiftning" och kunde dö.

Deras njurar kan inte hantera så mycket vatten på en gång och det här skulle orsaka fel i kroppens känsliga och viktiga "vatten-mineralbalans". Även vi människor mår dåligt av fel vatten-mineralbalans i kroppen.

Mindre kameldjur

Dessa, mindre, kameldjur lever i bergskedjan Anderna i Sydamerika.

Llama

110-130 cm (axelhöjd) 120-150 kg.
Mycket större än alpackor och har stora, långsmala, böjda öron som står på ända.

Alpacka

81-88 cm (axelhöjd), 55-65 kg.
Har mindre huvuden än llamor och är ljusare, smalare och har finare ull. Huvudet är triangulärt och mest omgivet av fluffig ull. Deras öron pekar från varandra. De är generellt lugnare än llamor.

Guanaco

120 cm (axelhöjd), 100-120 kg
Närmaste släkting är llaman.
De liknar väldigt mycket vicuñas, men är större och bredare.

Vicuña

1 m (axelhöjd), 50 kg
Mindre och smalare än guacano.

Stora katter

Lejon har 6 gånger bättre mörkerseende än oss. Största kattdjuret, enda flockdjuren (flockar på 40 eller fler individer). Honor jagar mest och har olika roller, hannar försvarar flocken och äter först. Styrka och antal är viktiga faktorer vid försvar.

Alla stora kattdjur kamouflerar sig, de smälter väl in i sin miljö. Kamouflage behövs både vid jakt och för att skydda sig själv och ungarna.

Ungarna klarar sig själva vid 2 års ålder.

Bufflar dödar leopardungar, lejonhannar dödar andras ungar för att skaffa nya ungar med honan.

Lejonens största hot är krokodil, så de undviker vatten.

Sibiriens **amurtigrar** har lång, tät päls och klarar kylan.

Indiska **leoparder** jagar vildhundar nattetid.

Snöleoparder är infödda i bergen i Centralasien, inklusive Mount Everest, i Himalaya – i t. ex. Indien, på 4 000 meters höjd (Himalayas högsta berg Mount Everest är 8 848 meter).

Den har korta framben, långa bakben samt en jättelång svans som ger balans och vighet. Kan hoppa 10 meter i ett språng. Breda fötter med tjock päls blir som snöskor, så de inte sjunker ner i djup snö. Det finns lite att äta - födan består av bergsgetter - så de rör sig över stora ytor.

Geparder, som finns i t. ex. Kenya, är jordens snabbaste djur, men även det sköraste. De samarbetar inte vid jakt som lejonerna gör. Förr eller senare lyckas någon fånga ett byte. Klarar man sig inte själv kommer hjälp.

Bengalisk tiger (*Panthera tigris tigris*), även indisk tiger, eller kungstiger eller bengaltiger, är en underart till tiger. Bengalen var den största och folkrikaste provinsen i Brittiska Indien från mitten av 1800-talet till mitten av 1900-talet. Bengalisk tiger finns i varierade områden som subtropisk och tropisk regnskog, savanner eller olika skogstyper. De flesta i Indien och Bangladesh men de finns även i Nepal, Bhutan och västra Myanmar. Den vuxna hanen väger cirka 200-230 kilo, honor cirka 140 kilo. 1967 sköts en tiger med en uppmätt vikt på 389 kg, den tyngsta av alla tigrar. Bengalisk tiger fanns tidigare i 2 färgvarianter: gul med svarta ränder och inslag av vitt i ansiktet, på bröstet och magen samt gula ögon. Shere Khan i Djungelboken är en bengalisk tiger.

Den sällsynta vita tigern är vit med bruna ränder, blå ögon, rosa nos och trampdynor. Viktiga bytesdjur är hjort, buffel, gaurer, antiloper, vildsvin och apor. Den första vita tigern i en djurpark – Mohan – fångades som 9 månader gammal unge 1951. Enligt en uppskattning med hjälp av bilder tagna med automatiska kameror 2007 finns det 1 300-1 500 vilda individer. Underarten är starkt hotad och får inte jagas.

Lejon

Amurtiger

Indisk leopard

Snöleopard

Gepard

Bengalisk tiger

Tangentbord

Historik och varianter

Ordet tangentbord finns i svensk skrift sedan 1906.

1910 dök det upp ett tangentbord för en skrivmaskin.

1930 användes ordet även om klaviaturen på en orgel. En tidig, alternativ benämning på tangentbord är just tangentklaviatur.

Senare utvecklades tangentbord för inmatning av uppgifter i datorer.

Tangentbordslayout Qwerty

Qwerty är den vanligaste tangentbordslayouten.

Namnet står för de 6 första bokstäverna på den översta raden av bokstäver i denna layout, från vänster räknat.

Denna bokstavskombination utgjorde det första e-postbrev som någonsin skickats.

Från början utvecklades tangentbordet för att skrivmaskinen skulle ha ett så stort avstånd mellan typarmarna (som bankade in tecknet med bläck i pappret) så möjligt så de inte skulle fastna eller slå i varandra om man skrev snabbt.

Placeringen av typarmarna utgick från de vanligaste engelska orden. Bokstäverna A-Z sitter oftast på samma ställen på alla qwertytangentbord. När man skriver med rätt fingersättning på engelska på ett qwerty-

tangentbord så får båda händerna jobba lika mycket, på svenska (vänster hand på bokstäverna ASDF, höger på JKLÖ – ja, jag är tangentbords-tränad) blir vänster hand något överbelastad.

På mindre elektroniska apparater med tangenter (knappar) – som miniräknare, mobiltelefoner och olika slags fjärrkontroller – kallas de ofta för knappsats. De har oftast mer begränsade eller specialiserade tangenter som oftast är anpassade för att hanteras med en hand, till skillnad mot skrivmaskiner och datorer.

Ett vanligt missförstånd är att qwertytangentbord bara är fysiska tangentbord. Men det är arrangemanget av och på knapparna.

På skrivmaskiner fanns en rätt begränsad uppsättning tecken och den användes inte för t. ex. böcker. Dessutom var det ovanligt att man på samma maskin skrev på olika språk.

Med moderna datorer finns det ett mycket större behov att kunna använda fler tecken och det är vanligt att man kan få fram betydligt fler tecken än två per tangent.

Användning

Tangentborden har mer eller mindre rektangulära tangenter. På de allra flesta tangenterna visar bokstäver eller bokstavskombinationer vad tangenterna gör. Med bokstavstangenterna skriver man text. Den långsmala tangenten utan någonting

skrivet på ger ett mellanslag (blanksteg) i texten.

Modifierings- eller modifierartangenter används i kombination med andra tangenter. Tangentborden är till för att det ska gå fort och vara effektivt att skriva.

Kortkommandon går snabbare att använda än att hitta i menyer.

Tangentbord till nya datorer ansluts oftast via USB (Universal Serial Bus).

Funktioner

Tangentborden i sig producerar koder som kan tolkas olika beroende på operativsystem, inställningar och program.

Det är alltså fullt möjligt att t. ex. använda ett svenskt tangentbord som om det vore ett franskt eller ryskt.

Tangentborden är standardiserade genom teknik och layout från 1994.

Språk, land och skrift

Tangentbordets utseende kan variera mellan språk, land och skriftsystem.

Per operativsystem

Tangentbordsutformningar kan också skilja lite mellan datorer för olika användningsområden eller för olika operativsystem.

En laptop saknar ofta den numeriska tangentbordsdelen, som ser ut som tangentbordet på en räknemaskin.

Ett vanligt svenskt qwertytangentbord har 102 tangenter.

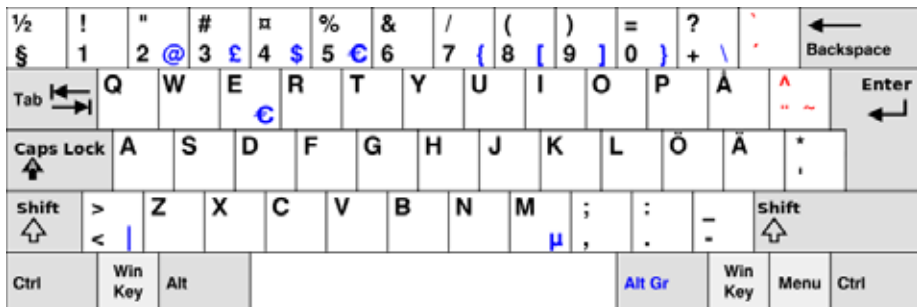
Svenska tangentbord för nyare versioner av Windows har 105 tangenter.

På tangentbord utan numerisk tangentbordsdel finns ofta piltangenter längst till höger på raden.

Teknik

Det finns flera olika tekniker för hur tangentnedslagen registreras elektriskt. Under tangenterna kan det finnas elektromekaniska brytare eller ledande material på flexibla membran som sluter en elektrisk krets när de trycks ihop.

KÄLLA: Wikipedia, quora.com, radron.se

Korsallergi

Symptom för korsallergi visas ofta som klåda i gommen men även genom att man blir svullen i munnen och svalget.

Ibland svullnar även läpparna samtidigt som det sticker och kliar i dem. Besvär kan även komma från ögonen som börjar klia och rinna.

Den vanligaste korsallergin är med björkpollenallergi. Utöver detta finns det även korsallergi för gråbopollen och gräspollen. Korsallergi hos gräsallergiker är dock mycket ovanligt jämfört med korsallergi vid björkallergi. De allergen i födoämnen som korsreagerar med björkpollen förstörs vanligtvis vid värme då de är värmelabila och förändras vid upphettning.

Därför kan man ofta äta den mat man är allergisk mot om den är tillagad. Undantag är nötter. Det hjälper tyvärr inte att tillaga maten vid allergi mot gråbo- och gräspollen, då dessa födoämnen inte är uppbyggda med allergen som är värmelabila.

För allvarligt känsliga allergiker är det viktigt att vara medveten om vad olika matprodukter och maträtter innehåller. Framför allt i färdiglagad mat finns det risk att dolda allergen förekommer.

Livsmedelsproducenter har oftast flera livsmedelsprodukter i sin fabrik. Med detta ökar risken för att rester ska förekomma i olika produkter.

Förekomsten är störst att produkter produceras där rester från jordnötter, mjölk, ägg, skaldjur och fisk finns.

Även latex är ett icke luftburet allergen som korsreagerar. Latex är ett naturgummi som framför allt hittas i ballonger, gummihandskar m.m. Korsallergi mot latex är vanligast främst inom specifika yrkesgrupper som bl. a. sjukvårdspersonal och lokalvårdare där användningen av gummihandskar är stor.

Även patienter som tidigt utsätts många operationer. T. ex. vid ryggmärgsbräck som i mitt fall. När min allergi bröt ut i 10-årsåldern, runt 1994, pratades det om att så många som 75% av alla barn med ryggmärgsbräck i Sverige utvecklade latexallergi.

Symptomen i form av eksem visas främst på huden, som nässelutslagdet kallas kontaktallergi. Andra symptom är andningsbesvär och mat- och tarmproblem.

Mina symtom och problem i vardagen, med kontaktallergi som gav nässelutslag och klåda på huden och slemhinnor försvann för något år sedan, men de var åtminstone besvärliga i 25 år.

Vanligtvis är det de känsligaste allergikerna som korsreagerar mellan olika ämnen. Observera att varje korsreaktion är individuell. Som en känslig allergiker är det därför viktigt att vara uppmärksam på vilka allergen man reagerar negativt mot och vilket släktskap detta allergen är sammankopplat med.

Korsallergi hos björkpollenallergiker är vanligast.

Korsallergi mellan luftburna allergen och födoämnen

Björkpollen:

Nötter – hasselnöt, valnöt, paranöt, cashewnöt, mandel m.fl.

Äpple, päron, kiwi

Stenfrukter – persika, körsbär, plommon, nektarin m. fl.

Rotfrukter – potatis, morötter, selleri, jordgubbar

Gråbopollen:

Selleri, morot, persilja, örtekryddor, paprika, solrosfrö, muskotnöt, fänkål, banan, melon

Gräspollen:

Lök, tomat, ärtor, bönor, jordnötter

KÄLLA: allergiguide.com

Sveriges första dokusåpa

1997 producerade Strix Television världens första säsong av Expedition: Robinson, som spelades in på sommaren och sändes i Kanal 1 (numera SVT1) på hösten.

Engelsmannen Charlie Parsons som kom med programidén letade länder och produktionsbolag som ville köpa hans idé och han fick alltså napp i Sverige.

Inspelningsplatsen var Tengah, en liten ö utanför Filippinerna. Programledare var Harald Treutiger, deltagarna var 16 till antalet, uppdelade i lag Nord och lag Syd med läger på sandstränder på varsin sida om ön. Efter två månader av överlevnadsprövningar och tävlingar stod en 30-årig polis från Stockholm som segrare. Martin Melin.

Denna första säsong haglade kritiken, fascist-TV var ett ord som användes. Den förste som blev utröstad tog senare sitt liv. Men trots motgångarna i början kommer ständigt nya säsonger. Fram till 2003 sändes Expedition: Robinson i SVT, med Harald Treutiger (1997 och 1998) och Anders Lundin (1999-2003) som programledare. 1999 ingick 120 man i produktionsteamet.

2003, den sista säsongen som sändes i SVT, var ett Super-Robinson. Då var det ett veteranlag (tidigare deltagare) och ett utmanarlag. I finalen ställdes en utmanare mot en veteran.

Nämnde Martin Melin tog efter Robinson tjänstledigt från polisen, eftersom det inte gick att jobba i yttre tjänst då. Under ett halvår jobbade han för Strix Television.

Överhuvudtaget var han under 1998 (segern avslöjades 13 december 1997) väldigt flitigt förekommande i media. Han spelade 1998-2001 i TV-laget i fotboll och jag träffade honom 1999 (bilderna).

Jag har i princip inte sett Robinson sen det flyttades från SVT, bara några avsnitt när Martin gästspelade, men programledare efter har varit Linda Isacson (numera Lindorff), Paolo Roberto m. fl. Ett Robinson VIP har sänts och där vann Tilde Fröling.

Idag finns många länder på plats samtidigt och spelar in, så man använder till viss del samma personal. Ett 40-tal länder kör numera Robinson. Martin har kontaktats av alla möjliga Robinsonproduktioner och han var med som konsult i Schweiz upplaga.

Segrare 1997-2003

1997: Martin Melin
1998: Alexandra Zazzi
1999: Jerker Dalman
2000: Mattias Dalerstedt
2001: Jan Emanuel Johansson
2002: Antoni Matacz
2003: Emma Andersson (Super-Robinson)

PAPPER OCH STYGN

